

Soru-Cevap

Kıyas Hakkında Sorular

Zahid Talib Naim'e

Soru:

Esselamu Aleykum ve Rahmetullahi ve Berekâtuh.

Celil Şeyhimiz, Allah çabalarınızı bereketlendirsün, sizi doğru olana iletsün, size ihsanda bulunsun, zorluklarınızı kolaylaştırsın ve Dinine nusret vererek bizleri izzetlendirsün. Şüphesiz O, duaları işiten ve icabet edendir.

Konu: Kıyas hakkında sorular.

Öncelikle uzatacağım için beni mazur görün lütfen. Allah Kendisine itaatte size yardım etsin ve sabrınızı hasenat mizanınıza koysun.

Birincisi: 07/02/2014 tarihli soru cevapta şöyle geçmektedir:

(Kitapta geçen, "Kıyasın, şeri delil olduğu kati delil ve zanni deliller ile sabittir." ifadesi hakkındaki yorumunuza gelince, bu sözünüzün doğruluk payı vardır. Delil kelimesi, hem usulde hem de fıkhıta kullanılır. Ama manası, kati ve zannî olması açısından farklıdır. Çünkü burada konu, usul delilleri hakkındadır. Bu yüzden evla olan zannî değil de kati delil ile yetinmektir. Buna göre efdal olan bunun düzeltilmesidir. İnşallah düzelterek.) Bitti.

16/07/2019 tarihinde, sayfa 322 de güncellenmiş olan nüshadaki düzeltme iki yerde geçmiştir,

Ancak konuyu bitirdiğimde anlamamı zorlaştıran bazı cümlelerle karşılaştım ve daha önceki ile yeni düzeltmede geçenlerin arasını bağdaştıramadım. Yeni düzeltme şu şekildedir:

Sayfa 323; (Bu hadislerin hepsi, **kıyasın hüccet olduğuna dair delildir** ve bununla delil getirme şekli şöyledir; Rasul, ödeme farzıyetinde ve faydasında Allah'ın borcunu insanın borcuna ilhak etti. Bu, kıyasın ta kendisidir.)

Sayfa 325; (Bu olaylar, inkâr edilebilecek ve sahabeler arasında meşhur oldukları halde onları inkâr eden olduğu bilinmemektedir. Dolayısıyla bu olaylar, sükût etmedikleri hususlardan olduğu halde onlara sükût etmeleri, **kıyasın şerî bir hüccet olduğuna dair onlardan bir icma olmaktadır.**)

Sayfa 326; (Bundan dolayı hadisin, sahabelerin icmasının ve Rasul'ün hükümlerden birçoğunu illetlendirmesi; **kıyasın**, kendisiyle istinbat edilen hükmün, şerî bir hüküm olduğuna dair hüccet olan delillerden **şeri bir delil olduğuna delildir...** **Bunun için bu deliller, kıyasın mutlaklığına bir hüccet olmazlar. Bilakis içindeki illete Şeriattan bir delilin delâlet etmiş olduğu kıyasa hüccet olurlar.** Şeriata göre muteber kıyas, işte budur.)

Bu yüzden bana bu üç yer, yukarıda işaret edilen iki yerde geçenlerle çelişiyormuş gibi geldi. Bana karışık gelen hususu açıklamanızı rica ediyorum.

İkincisi: Zerkeşî'ye ait Bahru'l Muhit adlı kitabın -kıyas kitabı- üçüncü bölümünde, kıyasla amel etmenin vacip olduğu hakkında şöyle geçmektedir (İkincisi: Buna dair sem'i delâlet, kati midir yoksa zannî midir? Birçoğu birincisini söylerken, Ebu'l Hasan ve el-Âmidî de ikincisini söylemiştir.) Bitti. Aynı şekilde başka bir yerde şöyle demiştir (Üçüncüsü: Sahabenin icması: Onlar, kıyasla amel etmek üzerinde ittifak etmişler ve bu onlardan, sözlü ve fiili olarak nakledilmiştir. İbn Akil el-Hanbelî şöyle demiştir: Onun kullanılması sahabeden manevi tevatür olarak ulaşmıştır ve o, katidir.) Bitti.

Zannî sem'i delillerin, manevi tevatür derecesine ulaşması ve kıyasın hüccet olduğuna dair kati bir delil olması mümkün müdür?

Üçüncüsü: İslam Şahsiyeti kitabının üçüncü cildinin 323. sayfasında şöyle geçmişti (Bu hadislerin hepsi, **kıyasın hüccet olduğuna dair delildir** ve bununla delil getirme şekli şöyledir; Rasul, ödeme farzıyetinde ve faydasında Allah'ın borcunu insanın borcuna ilhak etti. Bu, kıyasın ta kendisidir.)

1- Paragrafta geçen Rasul Aleyhissalatu ve's Selam'ın yaptığı kıyas, resmi yakınlaştırmak ve işitenin anlamasını kolaylaştırmak için lügat anlamda mı kullanılmıştır yoksa İslam Şahsiyeti kitabının 321. sayfasında (ispat eden nezdinde, hükmün illetindeki ortaklıklarından dolayı, bilinen bir hükmün mislini diğer bir bilinende ispat etmektir) şeklinde geçen tanıma uygun olarak ıstılahi anlamda mı kullanılmıştır?

2- Ödemenin illeti, üzerine kıyas edilen nâsslardan istifade edilen bir borç olmasından dolayı mıdır. Örneğin bir adamın, hayattayken yerine getirmediği bütün farz namazları terk ederek ölen babasının (namaz) borcunu, illetteki ortaklıklarından dolayı Hac (borcunun) ödenmesine kıyas ederek (ki her ikisi de borçtur) ödemesi gibi. İbadetlerin illetlendirilmediği de unutulmamalıdır?

3- Haccın Allah için bir borç olarak kabul edilmesine ve Haccın farz kılınmasının güç yetirmeye bağlı olduğu bilinmesine rağmen neden çocuğun güç yetiremeyen babası adına Haccetmesi borç ödeme olarak adlandırılıyor?

Dördüncüsü: İslam Şahsiyeti kitabının üçüncü cildinin 461. sayfasındaki Fer'in Şartlarında şöyle geçmektedir: (Dördüncüsü: Fer'in hükmünün nâss ile belirlenmiş olmaması. Aksi halde onda nâssla belirlenmiş olanın kıyası olur. Onlardan birisinin diğerine kıyas edilmemesi, tersinden evladır. Şöyle denilmez: "Bir tek delâlet edilen hakkında delillerin eş anlamlı olması caizdir." Böyle denilmez. Çünkü bu, sadece kıyastan başkasında olur. Hükmün Kitapla, sünnetle ve sahabelerin icması ile tespit edilmesi gibi. Kıyas ise, onda tespit edilen illettir. İletin fer'in hükmüne geçmesi, kıyası var edendir. Dolayısıyla fer'in hakkında bir hükme dair bir nâss var olduğunda, o zaman hüküm nâssla tespit edilmiş olur, illet ile değil. Dolayısıyla kıyasa yer yoktur.) Bitti. Peki Aleyhissalatu ve's Selam'dan sadır olan her şey kıyası reddeden şerî bir nâss olduğu bilinmesine rağmen nasıl oluyor da Rasul Aleyhissalatu ve's Selam'dan gelen kıyas oluyor? Nitekim İmam Şevkani İrşadu'l Fuhul adlı kitabında, hadisleri kıyasın huciyetine delil olarak kabul edenlere cevap verirken bu anlama işaret etmiştir: (Buna şöyle cevap verilir: Bu kıyaslar, masum Şeriat'tan sadır olmuştur. Şöyle ki; Allah Subhanehu ve Teala, ondan bize gelenler hakkında şöyle buyurmuştur: **إِنَّ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ** "O yalnızca vahyolunan bir vahiydir!" [Necm 4] Ona tabi olmanın vacip olması hakkında da şöyle buyurmuştur: **وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا** "O size ne verdiyse onu alın, size ne yasakladıysa ondan da sakının." [Haşr 7] Bu, tartışma mahallinin dışındadır. Zira bizim hakkında konuşmuş olduğumuz kıyas, masumiyeti sabit olmayan, kendisine uyulması vacip olmayan ve kelamı vahiy olmayan, bilakis nefsi emmareye sahip olan ve hata yapması yüksek olan bir akla sahip olan kimsenin kıyasıdır. Sallallahu Aleyhi ve Sellem'den sadır olan kıyasların hüccet olduğu üzerinde ittifakın olduğunu daha önce sunmuştuk.) Bitti.

Beşincisi: İslam Şahsiyeti kitabının üçüncü cildinin 461. sayfasında şöyle geçmektedir (Kıyası kullanmak, dakik bir anlayışa muhtaçtır. Hükmün istinbatı için kıyâs, mesele müçtehidî olsa da, ancak müçtehit için caizdir.) O halde Aleyhissalatu ve's Selam'ın müçtehit olması caiz olmadığı halde nasıl oluyor da kıyası Rasul Aleyhissalatu ve's Selam'a nispet edebiliyoruz?

Allah'ım, bize faydalı olan şeyleri öğret ve öğrendiklerimizden bizleri faydalandır. Şüphesiz Sen, Alim ve Hakîmsin. Dualarımızın sonu, alemlerin Rabbi olan Allah'a hamd etmektir.

Cevap:

Ve Aleykumselam ve Rahmetullahi ve Berekâtuh.

Öncelikle bizim için yapmış olduğunuz güzel dualarınızdan dolayı Allah razı olsun... Bizde aynı şekilde sizin için hayır duasında bulunuyoruz...

Ey kardeşim, aynı düzeyde birçok soru sormuşsun. Oysa bir soruyla yetinmen daha iyi olurdu. Biz ona cevap verdiğimizde, yedi soru birden göndermek yerine başka bir soruyla devam edebilirdiniz... Buna rağmen bunlara cevap vermeye karar verdik. Çünkü bunlar, bizim kitaplarımız ve kültürümüzle ilgilidir... Ancak ileride aynı anda birçok soru göndermeyin. Allah size merhamet etsin, bize de kolaylık sağlayın.

1- İslam Şahsiyeti kitabının üçüncü cildinde üç yer hakkındaki ilk sorunuz açısından olana gelince:

H. 07 Rabi'u'l Âhir 1435 M. 07/02/2014 tarihli soru-cevapta geçenlere binaen İslam Şahsiyeti kitabının üçüncü cildindeki kıyas konusunda bir değişiklik yaptığımız doğrudur... Ancak değişiklikte, konuyu iki kısma ayırmaya hırs gösterdik:

- Birinci kısım, kıyasın ispatının delilleriyle ilgilidir. Dolayısıyla meseleyi, kati delillerle sınırlandırdık ve buraya zannî delilleri dahil etmedik.

- İkinci kısım ise, kıyasa irşat edilmesi ve vakiasının açıklanmasıyla ilgilidir. Bu kısımda, sünnet ve icmadan deliller gösterdik ve meseleyi kati delillerle sınırlandırmadık. Çünkü bu, kıyasın şerî bir delil olduğunu ispatlama bağlamında değildi. Zira biz bunu, konunun birinci kısmında ispatlamıştık...

Şüphesiz konunun ikinci kısmında sünnet ve icmadan getirmiş olduğumuz deliller, kıyasın vakiasını açıklayan zanni delillerdir. Ancak onlar, kıyasın hüccet olması için kati deliller değildir. Bunun bir zararı yoktur. Çünkü biz, az önce söylemiş olduğum gibi bunu kıyasın hüccet olduğunu ispatlama bağlamında açıklamadık, bilakis başka bir bağlamda açıkladık ki o da; kıyasa irşat edilmesi ve vakiasının açıklanmasıdır... Konuyu daha fazla açıklığa kavuşturmak için size, İslam Şahsiyeti kitabının üçüncü cildinden değiştirilmeden önceki metinden gerekli olan yeri, ardından değişiklikten sonra yeni metinden ona mukabil gelen yeri aktaracağım:

a- Değişiklikten önceki metin:

(Kıyas, şerî hükümler üzerine şerî bir delildir. O, hükmün şerî bir hüküm olduğunu ispat etmek için bir hüccettir. Kıyasın şerî delil oluşu, katî delille ve zannî delillerle sabit oldu. Katî delile gelince; Kıyası şerî bir delil olarak itibar etme mahalli, ancak kıyasın, içerisinde aynı nâssa döndüğü haldedir....

Zannî delillere gelince; bunlar, kıyasa ilişkin deliller ve aynı şekilde de şerî bir delil olarak itibar edilen kıyasın nevine ilişkin delillerdir. Kıyasın hüccet oluşu sünnetle ve sahabenin icmasıyla sabittir. Yine Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in kıyasa irşat ettiği ve kıyası ikrar ettiği de sabittir. İbn Abbas'tan şöyle rivayet edildi...) Bitti.

b- Değişiklikten sonraki metin:

(Kıyas, şerî hükümler üzerine şerî bir delildir. O, hükmün şerî bir hüküm olduğunu ispat etmek için bir hüccettir. Kıyasın şerî delil oluşu, katî delille sabit olmuş olup kıyası şerî bir delil olarak itibar etme mahalli, ancak kıyasın, içerisinde aynı nâssa döndüğü haldedir....

Nitekim Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem, kıyasa irşat etmiş ve kıyası ikrar etmiştir. İbn Abbas'tan şöyle rivayet edildi...) Bitti.

Değişiklikten de anlaşılacağı üzere birinci paragrafta kıyasın usul olarak bir hüccet olduğunu ispat ederken, katî delille sınırlı kaldık ve zannî delillere değinmedik...Kıyasın ispatının delillerinin bir takibi olarak değişiklikten önceki ikinci paragrafın başlangıcına gelince; kıyasın usulden biri olduğunu ispatlamak dışında başka bir konu haline gelecek şekilde bir değişiklik yaptık, dahası onu kıyasa irşat edilmesi ve onun vakiasının açıklanması şeklinde yaptık... Sünnet ve icmadan aktardığımız zannî deliller için bu yeterlidir... Bu nedenle senin işaret ettiğin bu üç yeri değiştirmeye gerek yoktur. Çünkü bunlar, kıyasın usulden biri olduğunu ispatlama bağlamında değildir. Bilakis az önce açıkladığımız gibi başka bir bağlamdadır ki o da; (kıyasa irşat edilmesi ve onun vakiasının açıklanmasıdır)...

Belki de size, hadisler hakkında, bunun ardından da kıyasın delâleti hakkında aktardıklarımız karışık gelmiştir. Zira şöyle dedik: (Bu hadislerin hepsi, kıyasın hüccet olduğuna dair delildir ve bununla delil getirme şekli şöyledir; Rasul, ödeme farzıyinde ve

faydasında Allah'ın borcunu insanın borcuna ilhak etti. Bu, kıyasın ta kendisidir.) Bunda bir şey yoktur. Zira kıyas için katî bir delil aktardığımızda, bu, kıyas için hüccet olan diğer zannî delillerden bahsetmemize engel değildir... Sonra biz bu değişikliği yaptığımızda bu, zannî delillerin varlığını inkar etmek için değil, öncelikle kıyasa dair delilin katî olduğuna odaklanmak içindir...

1- Sem'i delillerin, manevi tevatür derecesinde olması hakkındaki ikinci sorunuza gelince:

Kıyasa dair delillerin sünnetten ve sahabenin icmasından olması uzak olmadığı gibi çokluğu ve çeşitliliğinden dolayı manevi mütevatir derecesine ulaşmış olması da uzak değildir. Tıpkı sorunuzda aktardığınıza göre İmam Zerkeşî'nin Bahru'l Muhit'te buna işaret etmesi gibi... Ancak bizler, kıyasın hüccet olduğunu ispatlamada bu istidlale başvurmadık. Çünkü mesele, karşıt olan birinin bu hususa karşı çıkmasına neden olabilir... Ama kıyasın ispatı hakkında aktardığımız katî delil, kıyasın hüccet olduğunu ispatlamak için tek başına yeterli olan katî ve kesin bir delildir ve karşıt olan birinin bu hususa karşı çıkması zorlaşır...

3- Üçüncü sorunuz ile altıncı ve yedinci sorunuza gelince, hepsi aynı kapsamdadır:

Rasul Aleyhissalatu ve's Selam kıyasa irşat etti ve kıyas yapmadı. Çünkü Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem şerî hükmü, kendi içtihadı ile değil vahiy ile biliyordu. Bu yüzden geçen yerlerde de açıklandığı gibi O'nun müçtehit olması doğru değildir... Dolayısıyla sünnetten verdiğimiz örneklerin tamamı, Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in kıyasa irşat etmesi ve onun kullanılmasının keyfiyeti hakkındadır. Bu da Müslümanların eğitilmesi babındandır... Ancak bu, Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in kıyas yaptığı anlamına gelmez. Çünkü kıyasın semeresi, müçtehidin bilmediği şerî hükme ulaşmaktır. Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem ise şerî hükmü vahiy ile biliyordu. Bu yüzden kıyasa ve şerî hükmü öğrenmek için içtihadı ihtiyacı yoktur... Nitekim bu meseleyi, "Teysîr-ul Vusûl ile'l Usûl" adlı kitabımda, kıyasın hüccet olması hakkında bahsederken tam olarak açıkladım. Bu da aşağıdaki şekildedir:

[Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem, kıyasın kullanılmasına irşat etti. Zira Sallallahu Aleyhi ve Sellem, Hac (borcunun) ödenmesi ve oruçlu kimsenin öpmesi hakkında sorulduğunda, soran kişi için hükmü doğrudan vermedi. Bilakis Müslümanları kıyasın kullanılmasına irşat etmek için insanın borcunu ödemesi ve mazmaza hakkındaki tüm illeti söyledikten sonra cevap verdi.

(Sallallahu Aleyhi ve Sellem'den rivayet edildiğine göre Hasem'den bir adam O'na sordu ve şöyle dedi: Babam, kendisine hac farz olduğu halde bineğe binemeyecek derecede çok ileri bir yaşta İslam'ı idrak etti. Onun yerine hacedebilir miyim? Sallallahu Aleyhi ve Sellem dedi ki: "أَنْتَ أَكْبَرُ وَلَدِهِ؟" **"Sen onun en büyük evladı mısın?"** Adam dedi ki: Evet. Sallallahu Aleyhi ve Sellem dedi ki: "أَرَأَيْتَ لَوْ كَانَ عَلَى أَبِيكَ دَيْنٌ فَفَضَّيْتَهُ عَنْهُ، أَكَانَ ذَلِكَ يُجْزَى عَنْهُ؟" **"Babanın borcu olsaydı sen de onu ödemiş olsaydın bu onun yerine geçer miydi?"** Adam dedi ki: Evet. Sallallahu Aleyhi ve Sellem dedi ki: "فَاخْبُجْ عَنْهُ" **"O halde onun yerine hacet."**)

Ömer'den şöyle dediği rivayet edildi: Birgün galeyana geldim ve oruçlu olduğum halde (eşimi) öptüm. Bunun üzerine Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem'e gelerek şöyle dedi: Bugün çok büyük bir şey yaptım! Oruçlu olduğum halde (eşimi) öptüm. Bunun üzerine Allah'ın Rasulü Sallallahu Aleyhi ve Sellem şöyle dedi: "أَرَأَيْتَ لَوْ تَمَضَّمْتِ بِمَاءٍ وَأَنْتِ صَائِمَةٌ؟" **"Oruçluysan suyla mazmaza etsen, ne dersin (bunun sana bir zararı olur mu)?"** Ben de şöyle dedim: Bunda bir beis yoktur. Bunun üzerine Sallallahu Aleyhi ve Sellem şöyle dedi: "فَفَيْمٌ؟" **"O halde ne diye (zararı olsun ki)?"**)

Ancak bu hüküm, Rasulün kıyas yaptığı anlamına gelmez. Bilakis Sallallahu Aleyhi ve Sellem, kıyasın kullanılmasına irşat etme sıgasıyla Allah'tan kendisine gelen vahiyle hüküm verdi. Çünkü Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem'den, kavli, fiili ve takriri olarak gelenlerin tamamı, Allah'tan gelen bir vahiydir. Tıpkı daha önce sünnet konusunda açıkladığımız gibi.) Teysîr-ul Vusûl ile'l Usûl'den alıntı bitti.

4- Namazın borca kıyas edilmesi hakkındaki dördüncü sorunuza gelince:

Hac konusundaki hadislerin irşat ettiği kıyasın iki yönü vardır:

a- Allah Subhanehu'nun borcunun, insanın borcuna kıyas edilmesi, ödeme farzıyeti ve onun faydası hakkındadır. Yani kişinin yerine getirmediği ibadet, ödenmesi kaçınılmaz olan zimmetindeki bir borçtur ve onun ödenmesi, zimmetinde olan borcu tamamen ortadan kaldırır. Tıpkı insanın zimmetinde olan borcun ödenmesi gerektiği ve onun ödenmesiyle zimmetinde olan borcun ortadan kalkmasında olduğu gibi...

b- Kişinin zimmetinde olan Allah'ın borcunu ödemesi, bu borcu ondan düşürür. Aynı şekilde kişinin zimmetinde olan Allah'ın borcunu bir başkasının (çocuğun) ödemesi de, ödeyen kişi o olmasa da o kişiden borcu düşürür. İşte bu, bir başkasının kendi adına ödemesiyle kişiden düşen insanın borcuna kıyas yapmaktır...

Bunun, namaz konusuna uygulanmasının açıklaması aşağıdaki şekildedir:

- Kişinin, hiçbir şerî özü olmaksızın eda etmediği zimmetindeki namazın, kazası gerekir. Kişi onu bizzat kendisi kaza ettiğinde bu kaza ile namaz (borcu) ondan düşer. İşte bu, ödemesi gereken ve ödemesi halinde bu borç kendisinden düşen insanın borcuna kıyas yapmaktır. Bu kıyas, sahihtir. Çünkü bu, çelişkiden uzaktır... Tabi namazın kazasının yapılmasıyla Allah Subhanehu'nun borcunun düşmesi, kişinin namazı geciktirmesi ve vaktinde eda etmemesi nedeniyle olan günahın düştüğü anlamına gelmez. Bilakis sadece zimmetinde olan borcun düştüğü anlamına gelir. Yani artık zimmetinde olan bu namazı eda etmesi talep edilmez. Çünkü onu kaza etmiştir... Namazı vaktinden geciktirilmesi nedeniyle olan günah konusu, başka bir konudur...

- Allah'ın borcunun, çocuğun babası adına namazı kaza etmesiyle ilgili olarak borcu bir başkasının (çocuğun) ödemesiyle düşmesi hususunda insanın borcuna kıyas edilmesine gelince; bu kıyas, çelişkiden uzak olmadığı gibi doğru da değildir. Çünkü kıyas edilen fer'in şartlarından biri de (kıyasın faydalı olması için, kıyasın illetinin gerektirdiği hususa ters düşmeyi gerektiren olası çelişkiden uzak olmasıdır.) Burada fer'i, kişinin bizzat kendisinin eda etmesinin vacip olduğu hakkında delillerin varit olduğu namazdır. Dolayısıyla bir başkasının onun adına eda etmesiyle, kişiden (namaz borcu) düşmez ve diğer farz-ı ayınlarda olduğu gibi niyabet ve vekalet de kabul edilmez. Zira Allahu Teala şöyle buyurmuştur: وَأَنْ لَيْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَى **"Bilsin ki insan için kendi çalışmasından başka bir şey yoktur."** [Necm 39] Ayrıca şeriat, Müslümana, ayakta durmaya güç yetiremiyorsa namazı oturarak kılmasını, şayet başka bir şeye güç yetiremiyorsa namazı ima ile kılmasını farz kılmış ve herhangi birinin onun yerine namaz kılmasına izin vermemiştir... Bu nedenle namazın, kişinin bir başkası adına ödemesiyle düşmesi bakımından insanın borcuna kıyas edilmesi, evet bu kıyas, sahih değildir ve bu farzı, bir başkası olmaksızın bizzat kendisinin yerine getirmesiyle sınırlayan karşıt delillerin varlığından dolayı da doğru değildir. Bu yüzden baskın olan bu karşıt delillerle amel edilir ve usul ilminde belirtildiği gibi kıyasın gerektirdiği terk edilir...

Allah Subhanehu'nun hac, oruç, zekat ve benzerleri gibi borcunun, insanın borcuna kıyas edilerek bir başkasının ödemesiyle düştüğü gibi aynı şekilde insanın borcuna kıyas edilerek bir başkası tarafından (kaza edilmesiyle) namaz borcu da düşer denilmez... Böyle denilmez. Çünkü hac, oruç, zekât ve benzerlerinin düşmesi, kıyas ile sabit olmamıştır. Bilakis kıyasa irşat eden nebevi şerif hadisleri ile sabit olmuştur. Bu yüzden nâsslarda gelenlerle sınırlı kalınır... Namazı bir başkasının kaza etmesi (ödemesi), Allah'ın Rasulü Sallallahu Aleyhi ve Sellem'den bir sünnet ile varit olmamıştır. Bu yüzden kişinin bizzat kendisi tarafından eda ve kaza edilmesinin vacip olması ve bu hususta niyabet ve vekaletin caiz olmaması şeklinde aslı üzere kalmaya devam eder... Zira namazın kaza edilmesi hakkında varit olan nâsslar, başka bir kişiyle değil bizzat namazı geçiren kişiyle ilgilidir. Bu nâsslardan bazıları şunlardır:

- Müslim Sahih'i'nde Ebu Hureyra'dan, Allah'ın Rasulü Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in şöyle dediğini tahrir etmiştir: مَنْ نَسِيَ الصَّلَاةَ لِيُذَكَّرَ بِهَا إِذَا ذَكَرَهَا فَإِنَّ اللَّهَ قَالَ **"Her kim, bir namazı unutursa, onu hatırladığı zaman kılсын. Şüphesiz Allah, şöyle buyurmuştur: "Beni anmak için namazı ikame et!"** [Taha 14] "

- İbn Ebi Şeybe Musannefi'nde, Enes'den Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in şöyle dediğini tahrir etmiştir: مَنْ نَسِيَ صَلَاةً أَوْ نَامَ عَنْهَا فَكَفَّارَتُهُ أَنْ يُصَلِّيَهَا إِذَا ذَكَرَهَا **"Kim, namazı unutursa veya uyuya kalırsa, onun kefareti hatırladığında kılmasıdır."**

- Dârekutni Süneni'nde, Bilal'in şöyle dediğini tahric etmiştir: Seferlerden birinde Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem ile birlikteydik: **فَنَامَ حَتَّى طَلَعَتِ الشَّمْسُ فَأَمَرَ بِإِلَاءِ فَأَذَّنَ ثُمَّ تَوَضَّأَ فَصَلَّى رَكْعَتَيْنِ ثُمَّ صَلَّى الْغَدَاةَ صَلُّوا الْغَدَاةَ** (Sabah namazı vaktinde) güneş doğuncaya kadar uyuyakaldı. (Uyanır uyanmaz) Bilal'e emretti. O da ezan okudu. Sonra abdest alıp (sabah namazının iki rekât) sünnetini kıldı, ardından (cemaatle sabah namazının farzını) kıldılar.”

Nâsslardan, bunun namazı geçiren kimseyle ilgili olduğu ve çocuğun babası adına (kaza etmesi) gibi bir başkasının o kimse adına namazı kaza etmesinin caiz olduğuna dair herhangi bir nâssın varit olmadığı açıktır. Bu nedenle kaza etmek (namaz borcunu ödemek), namazı vaktinden geciktiren kimseyle ilgili olarak kalmaya devam eder.

5- Şu sorunuz açısından olana gelince; (Haccın Allah için bir borç olarak kabul edilmesine ve Haccın farz kılınmasının güç yetirmeye bağlı olduğu bilinmesine rağmen neden çocuğun güç yetiremeyen babası adına haccetmesi borç ödeme olarak adlandırılıyor?) Bunun cevabı şöyledir; biz bunu, İslam Şahsiyeti kitabının üçüncü cildindeki (Sebebin Hususiliğindeki Lafzın Genelliği) Bir Olay ve Sorunun Konusu İçinde Geneldir, Her Şey Hakkında Genel Değildir bölümünde açıkladık ve şöyle dedik: (Olay ve sorunun cevabındaki hitabın genelliği ancak sorunun konusu hakkındadır, her şey hakkında genel değildir. Yani o hitap, o olay ve başkasındaki o konu için geneldir.... Buna binaen genellik ancak konu hakkında olur. Konu ise olayın ve sorunun konusudur. Dolayısıyla onlara has olur, başkasını kapsamaz. Konu, “sebebin özel oluşuna değil, lafzın genel oluşuna dikkat edilir” kaidesine dâhil olmaz. Çünkü konu sebep değildir. Yani konu olaydan ve sorudan başkadır. Çünkü kelam başkasının değil onun üzerine gelmiştir, dolayısıyla ona has olur. Çünkü Rasul'ün lafzı, sorunun konusuyla ve olayın konusuyla bağlantılıdır. Dolayısıyla hüküm o konuyla bağlantılı olur. Zira belirli bir olay hakkında söylenen nâssın ve bir sorunun cevabı olan nâssın, o sorunun ve olayın konusu hakkında tahsis edilmesi gerekir, her şey hakkında genel olması doğru olmaz. Çünkü soru cevapta varılacak yerdir. Zira kelam, belirli bir konu hakkındadır. Dolayısıyla hükmün o konuya hasredilmesi gerekir. Çünkü içerisinde sorunun ve olayın hükmünün açıklandığı Rasul'ün lafzı, tek başına o soru ve tek başına o olayla alakalıdır, kesinlikle başkası ile bağlantılı değildir. Dolayısıyla hüküm, sorunun konusu ve olayın konusu ile yani hakkında sorulan husus ile ya da olayın hakkında cereyan ettiği husus ile bağlantılıdır, başkası ile bağlantılı değildir, konudan başkasına genelleşmez, bilakis o konuya has olur... Dolayısıyla, sebebin hususiliğinde lafzın genelliği, her şey hakkında genel değildir. Bilakis o, hadiste hakkında cereyan ettiği ya da hakkında sorunun cereyan ettiği konu hakkında geneldir.) Burada hadiste hakkında sorulan konu, (güç yetirebilin çocuğun, güç yetiremeyen babanın adına haccetmesi) hakkında olup başkası değildir. Dolayısıyla şayet çocuğun gücü yetiyor ve babanın da gücü yetmiyorsa, çocuğun babası adına haccetmesinin genelliği kalmaya devam eder. Böylece çocuk, babası adına hacceder. Şayet hac, güç yetiremeyen babanın üzerine farz değilse bu, bu meselenin dışında başka bir delili gerektiren husustur...

Daha önce H. 04 Receb 1434 M. 14 Mayıs 2013 tarihinde böyle bir soruya cevap vermiştik. Cevapta aşağıdaki şekilde geçmektedir:

(... Yusun Bin Zübeyr'in Abdullah Bin Zübeyr'den şöyle dediği şeklinde bahsetmiş olduğun hadisi gelince: **جَاءَ رَجُلٌ مِنْ خَنَعَمٍ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: إِنَّ أَبِي أَدْرَكَهُ الْإِسْلَامُ وَهُوَ شَيْخٌ كَبِيرٌ لَا يَسْتَطِيعُ رُكُوبَ الرَّحْلِ، وَالْحَجُّ مَكْتُوبٌ عَلَيْهِ أَفَأَحُجُّ عَنْهُ؟ قَالَ: أَنْتَ أَكْبَرُ وَلَدِهِ؟ قَالَ: نَعَمْ، قَالَ: أَرَأَيْتَ لَوْ كَانَ عَلَى أَبِيكَ دَيْنٌ فَقَضَيْتَهُ عَنْهُ؟ قَالَ: فَأَحُجُّ عَنْهُ؟ قَالَ: نَعَمْ، قَالَ: فَأَحُجُّ عَنْهُ** “Hasem'den bir adam Allah'ın Rasulü Sallallahu Aleyhi ve Sellem'e gelerek dedi ki: “Babam, kendisine hac farz olduğu halde bineğe binemeyecek derecede çok ileri bir yaşta İslam'ı idrak etti. Onun yerine haccedebilir miyim?” Allah'ın Rasulü dedi ki: **“Sen onun en büyük evladı mısın?”** Adam dedi ki: “Evet.” Allah'ın Resulü dedi ki: **“Babanın borcu olsaydı sen de onu ödemiş olsaydın bu onun yerine geçer miydi?”** Adam dedi ki: “Evet.” O da dedi ki: **“O halde onun yerine haccet.”**

Bunu Nesai tahric etmiş ve Yusuf Bin Zübeyr **ولدك أكبر** “Sen onun en büyük oğlu musun” kelimesini zikretmede yalnız kalmıştır. Bu nedenle bazı mahakkikler (araştırmacılar), bu husus sebebiyle bu onun sözüdür demişlerdir. Ama hadisin diğer kısımları, araştırmacıların cumhurunun nezdinde sahihtir ve hatta burada **ولدك أكبر** “En büyük oğlu” lafzının sahih olduğunu söyleyenler de vardır. Bununla birlikte İbni Abbas'tan **ولدك أكبر** “En büyük oğlu” zikredilmeksizin rivayet edilen hadis şöyledir:

İbn-i Hibbân sahihinde Süleyman Bin Yesar'ın şöyle dediğini tahric etmiştir: Abdullah İbn-i Abbas bana şöyle tahdis etti: Bir adam Allah'ın Rasulü Sallallahu Aleyhi ve Sellem'e şöyle bir soru sordu: Ey Allah'ın Rasulü babam çok yaşlı iken İslam'a girdi. Şayet onu bineğime bağlasam öldürmekten korkuyorum. Şayet bağlamazsam üzerinde duramıyor. Onun yerine hacca gidebilir miyim? Allah'ın Rasulü Sallallahu Aleyhi ve Sellem şöyle dedi: **أَرَأَيْتَ لَوْ كَانَ عَلَى أَبِيكَ دَيْنٌ فَقَضَيْتَهُ عَنْهُ أَكَانَ ذَلِكَ يُجْزِي عَنْهُ قَالَ نَعَمْ قَالَ فَاحْجُجْ عَنْهُ** **“Ne dersin, baban borç bırakmış olsaydı, onu öder miydin?”** Adam; Evet, dedi. (Allah'ın Rasulü Sallallahu Aleyhi ve Sellem) ise şöyle dedi: **“O halde onu yerine haccet.”**

Allah'ın Rasulü Sallallahu Aleyhi ve Sellem, binek üzerinde duramayan yaşlı birinin hacı yapmayacağını ve üzerinde bir borç olarak kalacağını açıklamıştır. Yani yaşlılığından ve zayıflığından dolayı bineğe binmeye güç yetiremiyor olsa dahi üzerine vacip olduğunu açıklamıştır. Nitekim fakihler, Allah Subhanehu'nun hacın farz oluşunu güç yetirmeye bağlı kıldığını göz önünde bulundurarak hadis hakkında konuşmuşlardır. **وَاللَّهُ عَلَى النَّاسِ حَجُّ الْبَيْتِ مِنْ اسْتِطَاعَةِ إِلَيْهِ سَبِيلًا** **“Yoluna gücü yetenlerin o evi haccetmesi, Allah'ın insanlar üzerinde bir hakkıdır.”** [Âl-i İmrân 97] Bazı fakihler, hadisin ayette geçen güç yetirmeyle çelişmemesi için yaşlı adam hadisinin sadece soru soran kişiye (has) özel olduğunu, bir başkası için olmadığını, bu hükmün soru soran kişiye özel olduğunu göz önünde bulundurarak bu durumun dışında evladın güç yetiremeyen babasının yerine haccetmesinin gerekmediğini ve (yapması halinde) bunun ana-baya iyilik babından olduğunu söylediler. Aynen Buhari'nin Bera Bin Azib Radiyallahu Anhuma'nın şöyle dediğini tahric ettiği bir yaşını doldurmamış kurbanlığın Ebi Bürde'ye has bir hüküm olması gibi... Zira Bera'nın dayısı Ebu Bürde İbn-i Niyâr şöyle demiştir: **يَا رَسُولَ اللَّهِ، فَإِنْ عِنْدَنَا عَنَاقًا لَنَا جَدَعَةٌ هِيَ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ شَاتَيْنِ، أَفَتُجْزِي عَنِّي؟ قَالَ: «نَعَمْ وَلَنْ تُجْزِيَ عَنْهُ** **«Ey Allah'ın Resulü bizim henüz bir yaşını doldurmamış fakat iki koyundan daha çok sevdiğim bir keçimiz var. Bu keçiyi kurban etsem görevimi yerine getirmiş olur muyum?»** diye sorunca (Allah'ın Rasulü Sallallahu Aleyhi ve Sellem) şöyle dedi: **“Senin için evet, fakat senden sonra başkaları için hayır.”** Bir yaşını doldurmamış keçinin kurbanlık olması caiz değildir ve bu sadece Ebi Bürde'ye özeldir.

Ben, özel (duruma) gitmeden önce hadis ile ayetin arasını birleştirmeyi tercih ediyorum. Çünkü asıl olan, hükümlerin insanları muhatap almasıdır ve Ebi Bürde'nin örneğinde olduğu gibi özel bir nas olmadıkça hiç kimse özele yönlendirilemez. Zira Allah'ın Rasulü Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in ona yönelik kavli şöyledir: **نَعَمْ وَلَنْ تُجْزِيَ عَنْ أَحَدٍ بَعْدَكَ** **“Senin için evet, fakat senden sonra başkaları için hayır.”** O zaman cem (birleştirme) imkansızdır... Zira burada özel bir nâs bulunmamaktadır. Aynı şekilde cem imkansız da değildir. Zira ayet ile hadisin arası cem yapılabilir. **Dolayısıyla haccetmek, mal ve beden olarak gücü yetenin üzerine vacip olup evladın baba ile olan durumunda olanlar bundan istisna tutulmuştur. Şayet evladın gücü yetiyor da babanın gücü yetmiyorsa, o zaman evladın babasının yerine haccı eda etmesi gerekir. Çünkü Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem, bu durumdaki babanın haccetmesini, evladın babasının yerine ödemesi gereken borç gibi saymıştır.** Önceki soru-cevaptan aktarılanlar bitti. Yani hadis, sadece soru soran kişiye özel değildir, bilakis âmm'dir. Ancak sadece soru konusunda yani (evladın gücü yetiyorsa, gücü yetmeyen babanın adına haccetmesi) halindedir...Bu meselede benim için racih olan da budur. Bilen ve hüküm verenlerin en hayırlısı Allah'tır.

Umarın yukarıda geçen cevaplar, Allah'ın izniyle anlayışınızdaki her türlü karışıklığı ortadan kaldırmıştır.

Kardeşiniz
Ata İbn Halil Ebu Raşta

H. 14 Saferu'l Hayr 1442
M. 01/10/2020

Cevaba, Emir'in aşağıdaki web sitesinden bağlanabilirsiniz:

<http://archive.hizb-ut-tahrir.info/arabic/index.php/HTAmeer/QAsingle/4069/>